

УДК 780.8.087.2:780.614 33:780.616.433(091)

DOI <https://doi.org/10.32782/facs-2023-1-15>

Олександра РУКОМОЙНИКОВА

творчий аспірант кафедри камерного ансамблю оркестрового факультету, Національна музична академія України імені П.І. Чайковського, вул. Архітектора Городецького, 1-3/11, м. Київ, Україна, 02000

ORCID: 0000-0001-9455-6680

Бібліографічний опис статті: Рукомойнікова, О. (2023). Сучасна соціально-культурна ідентичність та коріння музичної народної україніки на основі камерної музики. *Fine Art and Culture Studies*, 1, 105–111, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2023-1-15>

СУЧАСНА СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА КОРИННЯ МУЗИЧНОЇ НАРОДНОЇ УКРАЇНІКИ НА ОСНОВІ КАМЕРНОЇ МУЗИКИ

Наше сьогодні надсилає молодому поколінню меседжі швидкоплинного бачення збереження фундаментального пласту народної української музики, яка увібрала мужню столітню історію, яскраву і різнобарвну сучасність та незрозумілу і таємну майбутність. Тема народної української музики завжди актуальна, розкриває могутній потенціал можливостей і поєднання інколи непоєднуваного, тому що заснована на історичній пам'яті, етнічній особливості та свободі духу. Народна україніка в музиці, для кожного українця, це вираз гордості та незламності, прагнення свободи та процвітання, приклад доброти і мужності. Важливим і актуальним напрямком музичної творчості, в час стрімкої інформатизації та технічного розвитку є спрямованість сучасного культурного суспільства на збереження національної спадщини і напрямом на посилення українських народних пріоритетів, виховання молодого покоління в дусі свободи та незалежності. Постійна історична пам'ять, її пошана та вивчення яскравих патріотичних подій повинна постійно бути на слуху для майбутнього покоління. В дослідженні, шляхом соціально-культурного поєднання народної української музики, на основі опитування проводиться аналіз значимості музичної ідентичності в українському суспільстві. В статті розглянуті методи основ визначення, поєднання та формування народної української музики, структурний аналіз взаємозв'язку народної україніки з сучасністю. Вивчення та аналіз розуміння українським суспільством масштаб і глобальність місії українства перегортає сторінку сьогоднішнього. Переосмислення значимості існування, несення української культури у світ, особливо української музики, як камерної так і народної, актуально і важливо. Україніка піднімає дух народності, загострює необхідність збереження історичної пам'яті для майбутнього покоління.

Ключові слова: народна українська музика, україніка, камерна музика, фольклор.

Aleksandra RUKOMOINIKOVA

Creative Graduate Student at the Chamber Ensemble Department of the Orchestral Faculty, Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music, 1-3/11 Arkhitektora Horodetskoho str., Kyiv, Ukraine, 02000

ORCID: 0000-0001-9455-6680

To cite this article: Rukomoinikova, A. (2023). Suchasna sotsialno-kulturna identychnist ta korinnia muzychnoi narodnoi ukrainiky na osnovi kamernoi muzyky [Modern socio-cultural identity and roots of musical folk Ukrainika based on chamber music]. *Fine Art and Culture Studies*, 1, 105–111, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2023-1-15>

MODERN SOCIO-CULTURAL IDENTITY AND ROOTS OF MUSICAL FOLK UKRAINIKA BASED ON CHAMBER MUSIC

Our present sends messages to the younger generation of a fleeting vision of preserving the fundamental layer of Ukrainian folk music, which has absorbed a courageous century-old history, bright and colorful modernity and an incomprehensible and secret future. The theme of folk Ukrainian music is always relevant, reveals the powerful potential of possibilities and a combination of sometimes incongruous, because it is based on historical memory, ethnic characteristics and freedom of spirit. Folk Ukrainian in music, for every Ukrainian, is an expression of pride and indestructibility, the desire for freedom and prosperity, an example of kindness and courage. An important and relevant direction of musical creativity, in the time of rapid informatization and technical development, is the focus

of modern cultural society on the preservation of national heritage and the direction of strengthening Ukrainian national priorities, educating the younger generation in the spirit of freedom and independence. Constant historical memory, its honor and the study of bright patriotic events should constantly be heard for the future generation. In the study, through a socio-cultural combination of Ukrainian folk music, an analysis of the significance of musical identity in Ukrainian society is carried out on the basis of the survey. The article discusses the methods of the basics of determining, combining and forming folk Ukrainian music, structural analysis of the relationship of folk Ukrainika with modernity. The study and analysis of the Ukrainian society's understanding of the scale and globality of the mission of Ukrainianness turns the page of today. Rethinking the significance of existence, bringing Ukrainian culture to the world, especially Ukrainian music, both chamber and folk, is relevant and important. Ukrainika raises the spirit of nationality, exacerbates the need to preserve historical memory for the future generation.

Key words: folk Ukrainian music, Ukrainika, chamber music, folklore.

Постановка та актуальність проблеми.

Сьогодення глобалізації та стрімкого розвитку диктує посилення народної української музики та перетворення камерно-інструментального звучання на сучасний лад, що є першочерговим завданням соціокультурного духовного музичного феномену.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вагомі внески осмислення та методологічні прийоми музичної концепції опубліковані в фундаментальних публікаціях та творчого матеріалу, збірниках українських народних пісень та мелодій, українських народних дум та історичних славних гімнів. М. Лисенко «Зібрав і у ноти завів» (збірник українських пісень), «Характеристика музичних особливостей українських дум і пісень», Д. Ревуцький «Українські думи та пісні історичні», К. Квітка «Українські народні мелодії» та багато інших. Найбільший відкритий архів українського пісенного фольклору зберігається в Українській малій енциклопедії та Енциклопедії історії України: Україна-Українці (Рибак Ю.П.) а музична скарбниця висвітлюється у 6-томнику Історії української музики (інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М.Т. Рильського. Публікації початку нашого століття актуальні і сьогодні, твори А. Іваницького «Хрестоматія з українського музичного фольклору (з поясненнями та коментарями), «Український музичний фольклор» (підручник), А. Сторожук «Українська народна музична творчість : вивчаємо, запам'ятовуємо, зберігаємо» (навчально-методичний посібник), Л. Корній «Історія української музики», А. Гуменюк «Українські народні музичні інструменти», «Фольклоризм в культурі нового тисячоліття: сутність, категорії, тенденції дослідження», Б. Гнидь «Історія вокального мистецтва» (підручник) дають фундаментальну основу знань і навичок та практичну впевненість.

Мета статті і завдання дослідження.

Метою статті є визначення народної української музики, концептуалізація та актуалізація історичної спадщини народної музичної України. В дослідженні розглядаються на аналізуються твори та композиторські досягнення камерно-інструментального направлення, які сприяли розвитку в минулому та відроджують в сучасності народну музичну культуру, перетворюючи та відновлюючи основні тези історичної пам'яті українців на музичний сучасний лад в нову формацію, в нове розуміння, в нове майбутнє.

Виклад основного матеріалу статті.

Співзвучність, душевність та музичність завжди були характерними рисами української народної музики, які сягають від давніх часів славної України до сьогодення. Софія Київська зберігає з 11 століття на своїх фресках, зображення граючих на музичних інструментах музикантів, що свідчить про різнобарвну музико-культурну площину українського народу. Перші музикування мали синкретичний характер – поєднання в єдину композицію поезії, пісні та танцю, що супроводжувалися церемоніями, роботі у полі, ритуалами чи обрядами, відчуваючи магічну силу та важливу роль пісні та інструментів, які згодом ставали виставою виразності мови та почуттів. «Речитація на одному тоні ще без чіткої розміреності інтервальних ходів (низхідний глісандуючий рух первісної мелодії близькими, частіше всього, сусідніми звуками) приводить до поступового розширення звукового діапазону: закріплюються кварта і квінта як природні межі підвищення і зниження голосу, а тим самим як опорні для мелодії інтервали і їх заповнення проміжними (вузькими) ходами. Цей процес, що відбувався в найдавніші часи, і був тим джерелом, з якого виникла народна музична культура. Він поклав початок формулюванню музичних

систем, які в дальших історичних умовах, унаслідок своєрідності, привели до виникнення національних прикмет музичної мови.» (Сітез. 2020). У складних історичних умовах, в епоху визвольних рухів XVI–XVIII століть у народному музикуванні склалися усталені норми піснетворення, формувався особливий колорит та індивідуальність, особлива інтонація і ритм, танцювальний яскравий фольклор. Українська народна музика має давню різнобарвну історію і кожний українець зберігає її і проносить скрізь життя, тому що вона допомагає здолати печаль і скруту, приносить радість і роздуми, надію і щастя.

За останні десятиліття, сучасна наука приділяє увагу глибинному вивченню першоджерела – людині, висвітлюючи соціально-економіко-культурної проблеми, занурюючись в детальний аналіз поведінкових аспектів та нейро-лінгвістичних вимірювань. Проводячи аналіз народної української музики ми замислились над питанням: А як відносяться українці до народної музики і яка частка вагомості україніки в сучасному суспільстві? Співають українські пісні дома, на свята і як часто? І стає від української музики на душі тепло і спокійно, особливо сьогодні, в складний час для країни?

Народна музика, з часом, почала свій багатовекторний рух, розвиваючи різнобічні напрямлення: троїста музика (пісенні та танцювальні мелодії на весіллях, святах чи ярмарках у складі скрипки і басолі чи цимбали і бубна), вокальні

ансамблі (виконавчий колектив співаків чи музикантів в єдиній гармонії та напрямку) та вокально-інструментальні ансамблі (професійні та самодіяльні гурти). Поруч з розвитком матеріального виробництва, набуває інтерес до духовності та релігійно-традиційно-міфологічної культури, вносячи різнобічні зміни життєвого існування, створюючи передумови неолітичної революції, розвивається і народна українська музика.

Народна українська музика завжди залишається в серці кожного українця. Класифікація народної музики за жанрами ґрунтується за напрямленнями комплексного підходу: мелодія і композиція, зміст і текст, час і місце, характер і виразність виконання. Сучасне, трендове напрямлення: вікове і статеве, в суспільстві наполегливо обговорюється.

Народна музика захоплює більше простору для розкриття потенціалу: релігійна та магічні напрямлення висвітлюють духовність та моменти невизначеної таємності, патріотичні пісні та музика закликали до бою, боротьби за справедливість та свободу, яка актуальна на сьогоднішній день для кожного українця, правові (обрядові) займали важливе місце (весілля, поховання), соціально-організаційна, поширена в українському суспільстві (на полі, на святах), історична народна музика, в супроводі з піснею дає великий приклад кобзарства, традиційна народна музика має широкий різноманітний спектр застосування, яка передається

Таблиця 1

№	Автор визначення	Визначення
1	Драган О.	Народна музика – це традиційна музика різних народів та регіонів; часто передається з покоління в покоління усно. До народної музики належать народні пісні, інструментальні твори та музика до танців. (Драган О. 2020)
2	Серов О.	Народна музика – це мова душі; це область почутих і настроїв; це – в звуках виражене життя душі. (Серов О. 2020)
3	Цюряк І., Борисенко Н., Федорченко В.	Народна музика (або фольклорна, англ. Folklore) – музично-поетична творчість народу. Вона є невід’ємною частиною фольклору й разом з тим включається в історичний процес формування та розвитку культурної й світської, професійної й масової музичної культури. (Цюряк І., Борисенко Н., Федорченко В. 2018)
4	Білозуб Л.	У народній музиці сконцентровано широку гаму людських почуттів, світоглядну культуру й поетичність світосприйняття, інші особливості національно-культурної ментальності. (Білозуб Л. 2017)
5	Рукомойнікова О., Рябінін О.	Народна музика стала основою практично всіх національних професійних шкіл, починаючи від простих обробок народних мелодій до індивідуального мистецтва та співтворчості, перетворюючи фольклорне музичне мислення, тобто закони, специфічні для тої або іншого народної музичної традиції. В сучасних умовах народна музика знов виявляється важливою силою як для професійної так і для різних форм самодіяльного мистецтва. (Рукомойнікова О. Рябінін О. 2021)

Джерело. Створено автором за матеріалами наукової літератури.

Народна музика

Рис. 1. Народна музика. Створено автором за матеріалами дослідження

із покоління до молодого покоління (колядки, заручини, іменини, тощо).

Фольклорна тема україніки займає особисту роль та значення в камерно-інструментальній музиці, стаючи, в більшості, началом основи розвитку, збагачуючи оркестрову палітру, ускладнюючи мелос, виділяючись особливим колоритом стає рідним і зрозумілим. Риси національного стилю послідовно зберігалися та відточувалися, які характерні тільки для народної музики, які і в області ладу та ритму домінує стереотипність. Ладова організація народної музики пов'язана з ритмічністю: поза ритмічної структури лад не виявляється. Складні взаємостосунки ритмічних та ладових стійких та нестійких звуків знаходяться в основі музичного інтонування як процесу і можуть бути розшифровані тільки в контексті стилістично конкретного мелодичного становлення. Кожна музична культура має свої стилістичні нормативні лади. Лад визначається не тільки по звукоряду, але і супідрядності ступенів, окремих для кожного ладу. Лад, через ритмічно-синтаксичний контекст, виявляється консистенцією музичної структури твору, і тим самим залежить не тільки від ритму, але і від багатоголосся (якщо воно є) а також тембру та манери виконання, в свою чергу виявляючи динаміку ладу. Значення ритму в народній музиці (фольклор) настільки велике, що помічається тенденція абсолютизувати його, висуваючи ритмоформули в якості основи творчості. Величезну роль грають короткі ритмо-формули, затверджені як простим повтором (обрядові та танцювальні мелодії) так і складною поліритмією

різного складу. Ритмічні форми багатогранні, осмислюються вони тільки в зв'язку з жанрово- та стилістично-конкретними явищами. (Рукомойнікова О. Рябінін О. 2021). Всі ці особливості зберігає музична «УКРАЇНКА – що є сукупність чого-небудь, що стосується історії, економіки, культури і т. ін. України». (Словник української мови 1970–1980). Неоцінений скарб народності залишили і постійно поповнюють майстри українського композиторства.

Українська камерно-інструментальна музика увібрала всі стилістичні напрямки інших векторів музичної творчості і зростила велику плеяду українських композиторів, які внесли особистий, свій вклад у розвиток камерної музики України. Впізною рисою більшості українських композиторів є «рух від джерел до джерел», національна недоторканість укорінення, не зважаючи на рівні «менталітету, світосприйняття, естетичних пріоритетів, ... конкретних мовних та інтонаційних компонентів» (Козаренко О. 2000). Інструментальний доробок української музики визначений широким жанровим вектором різноманіття та багатства творчої прогресії та інтересів. Це і тяжіння до класичної опори, де структури та особисте пояснення відчуття у музиці здобувають глибинного трактування, сприяючи джерельні тематики своєрідною настановою, це і сучасне бачення музичних інтерпретацій, інколи не зрозуміле суспільству. Одним із найяскравішим прикладом, царицею музичної плеяди є симфонічна музика, яку порівнюють з «володаркою музичного царства». Українська симфонічна музика увібрала в свій репертуар всі фарби

народності, української духовності та професіоналізму музикознавців. Інколи тематика народних українських пісень лягає в основі сюжетів та тем симфонічних шедеврів.

В роботі пропонується дослідження впливу народної україніки на формування та аналіз середньо-статистичного сприйняття та вподобання музичних стилів населення України, а саме мешканців м. Києва та Київської області, методом багатомірного концептуального аналізу з використанням панельних даних із загального дослідження на тему музичних вподобань українців на 2022 рік. Методологія: кількісне дослідження населення України (м. Київ та Київська обл.). Розмір вибірки: 607 респондентів (жінки – 362 ч. чоловіки – 245 ч.) Дизайн вибірки: письмове опитування-моніторинг та інтернет-тестування було проведено для респондентів віком від 18 років і старше. Метод дослідження: анкетування, інтернет-тестування, письмове анонімне опитування-моніторинг в приміщенні і вулиці та опитування вдома у респондентів під гаслом «Крок на зустріч» Термін проведення: липень-листопад 2022 року.

На вибір було запропонований один варіант відповіді.

Який із музичних напрямків Вам більш подобається?

- українська сучасна музика (+-),
- зарубіжна сучасна музика (+-),
- пісні кінця минулого століття (+-),
- шансон (+-),
- народна українська музика (+-),
- музика театру і кіно (+-),
- джаз (+-),
- техно-рейв-хаус музика (+-).

Табл. 1. Музичні уподобання українців.

Згідно отриманих даних стосовно музичних уподобань українців можна зробити висновки, що народна українська (323 ч.) та українська сучасна (87 ч.) музики стоять у пріоритетах українського суспільства (понад 67%). 10% респондентів цікавить зарубіжна сучасна музика, що розширює діапазон знань європейської культури і прагнення євроінтеграції нації.

Українська народна пісня лунає в різних куточках світу, розкриваючи широту та особистий колорит україніки. Видатний різдвяний твір ХХ століття «Щедрик» в хоровому виконанні українського митця Миколи Леонтовича виконують в різних інтерпретаціях (англійський варіант «Carol of the Bells») та культових художніх творах (саундтреках «Гаррі Поттер», «Міцний

Таблиця 2

Музичні уподобання українців

№	607	Українська сучасна музика		Зарубіжна сучасна музика		Пісні кінця минулого століття		Шансон		Народна українська музика		Музика театру і кіно		Джаз		Техно-рейв-хаус музика	
		р	%	р	%	р	%	р	%	р	%	р	%	р	%	р	%
1	Жінки (362)	43	12	32	9	36	10	4	1	203	56	29	8	4	1	11	3
2	Чоловіки (245)	44	18	28	11	12	5	2	1	120	49	10	4	4	2	25	10

Рис. 2. Музичні уподобання українців. Створено автором за матеріалами дослідження

горішок – 2», «Сам дома» і т.д.) Могутній вірш українського кобзаря Шевченка Т.Г. на музику Крижанівського Д. пісня «Рече та стогне Дніпр широкий» розкриває передранкову природу, бурю на річці, місяць (надія) на небі, символізуючи незламність та свободолюбність української душі. Легендарна поетеса та співачка Маруся Чурай разом з композитором Катгеріно Кавос подарували світу пісню «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці» яка лягла в основи десятків драм, повістей та романів (повість «В неділю рано зілля копала» Кобилянська О., роман «Маруся Чурай» Костенко Л.). На слуху сучасного світового суспільства головний державний символ нашої країни – Гімн України (пісня «Ще не вмерла України і Слава і Воля» слова Чубинського П., музика Вербицького М.), як підтримка українського народу у боротьбі на свободу і демократію.

Українська музика залишається в тренді і на Україні, з кожним роком піднімаючи позиції саме народної української творчості.

Висновок. Сучасне яскраве музичне різноманіття, як кольоровий калейдоскоп, розкриває розмаїття векторів творчості, охоплюючи безліч жанрів та музичних напрямлень. Можна назвати корифеїв симфонізму української музики (Лятошинський Б., Людкевич С., Майборода Г., Ревуцький Л.), і митців сучасності (Сильвестров В., Грабовський Л., Колобуд Л., Скорик М.), величі інструментальної української музики (Косенко В., Барвінський В.) які вносили неоцінний вклад в розвиток української музики, підіймаючи інтерес та гордість за українську культуру. Продовжувачі музичної спадщини: Скорульський М., Іщенко Ю., Філіпенко А., Карабіца І., Дичко Л., Станкович Є., відкрили шлях до скарбниці камерного мистецтва. За багатолітню історію ставлення та розвитку музичної творчості нашої країни сформувалася плеяда музичних знавців та композиторів, які віддано присвячують себе та несуть у сучасність свої вміння та знання, заохочуючи композиторським хистом молоду хвилю нашого покоління.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сітез. Історія розвитку української музики. Початковий період розвитку. Сучасна українська музика. 2020. <https://sites.google.com/site/ukrainianmodernmusic/istoria-rozvitku-ukraienskoie-muziki/narodna-muzika/pocatkovij-period-rozvitku>
2. Драган О. Історія музичного мистецтва. Основні поняття для засвоєння: «народна» та «професійна» музика, «мелодія» як засіб виразності музики. 2020. <https://muzichne-mistetstvo-5-klas.webnode.com.ua/l/istoriya-muzichnogo-mistetstva/>
3. Серов О. Фольклорна музика. Музичний калейдоскоп. 2020. Електронний ресурс. <https://sites.google.com/site/muzika2104as/folklorna-muzika>
4. Цюряк І.О., Борисенко Н.С., Федорченко В.К. Світова народна музична творчість на сучасному етапі: Методичні рекомендації., – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2018. 54 с.
5. Білозуб Л. Народна пісня в творчості українських композиторів. *Наукові записки*. Серія: Педагогічні науки Випуск 157. 2017. стр. 47. <https://www.cuspu.edu.ua/images/download-files/naukovi-zapysky/157/11.pdf>
6. Рукомойнікова О. Рябінін О. «Українська ідентичність народного коріння як конвергенція музичного простору ХХ–ХХІ століття.» *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*, Number 3. Riga, Latvia: “Baltija Publishing”, 2021, 204 pages. стр. 144–153. [Bjls_3_2021_новий_сайт.pdf](https://www.bjls.com/issue3_2021/rukomoinikova-ryabinin-ukrainian-national-identity-as-convergence-of-musical-space-xx-xxi-centuries.pdf)
7. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1970–1980. Відділ україніки в бібліотеці. Т. 10. С. 422
8. Козаренко О. Феномен української національної мови. 2000. Львів: Наукове товариство імені Т. Шевченка у Львові. Стр.285

REFERENCES:

1. Sitez. (2020). Istoriiia rozvytku ukrainskoi muzyky. Pochatkovyi period rozvytku. [History of Ukrainian music. The initial period of development]. Suchasna ukrainska muzyka. 2020. <https://sites.google.com/site/ukrainianmodernmusic/istoria-rozvitku-ukraienskoie-muziki/narodna-muzika/pocatkovij-period-rozvitku> [in Ukrainian].
2. Drahan O. (2020). Istoriiia muzychnoho mystetstva. [History of musical art.] Osnovni poniattia dlia zasvoiennia: «narodna» ta «profesiina» muzyka, «melodiia» yak zasib vyraznosti muzyky. 2020. <https://muzichne-mistetstvo-5-klas.webnode.com.ua/l/istoriya-muzichnogo-mistetstva/> [in Ukrainian].
3. Sierov O. (2020). Folklorna muzyka. Muzychnyi kaleidoskop. [Folklore music. Musical kaleidoscope] Elektronnyi resurs. 2020. <https://sites.google.com/site/muzika2104as/folklorna-muzika> [in Ukrainian].

4. Tsiuriak I.O., Borysenko N.S., Fedorchenko V.K. (2018). Svitova narodna muzychna tvorchnist na suchasnomu etapi: Metodychni rekomendatsii., [World folk music at the present stage: Guidelines]– Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im.Ivana Franka., 2018. – 54 c. [in Ukrainian].
5. Bilozub L. (2017). Narodna pisni v tvorchnosti ukrainskykh kompozytoriv. [Folk songs in the works of Ukrainian composers] Naukovi zapysky.Seriia: Pedahohichni nauky Vypusk. 157. 2017. str. 47. <https://www.cuspu.edu.ua/images/download-files/naukovi-zapysky/157/11.pdf> [in Ukrainian].
6. Rukomoinikova O. Riabinin O. (2021). «Ukrainska identychnist narodnoho korinnia yak konverhentsiia muzychnoho prostoru XX–XXI stolittia». [Ukrainian identity of folk roots as a convergence of the musical space of the XX–XXI centuries] Baltic Journal of Legal and Social Sciences, Number 3. Riga, Latvia: “Baltija Publishing”, 2021, 204 pages.str. 144–153. B JLSS_3_2021_новий_сайт.pdf [in Ukrainian].
7. Slovyk ukrainskoi movy: (1980). [Dictionary of the Ukrainian language] v 11 tt. / AN URSR. Instytut movoznavstvaza red. I. K. Bilodida. K.: Naukova dumka, 1970–1980. Viddil ukrainiky v bibliotetsi. T. 10. C. 422. [in Ukrainian].
8. Kozarenko O. (2000). Fenomen ukrainskoi natsionalnoi movy. [The phenomenon of the Ukrainian national language] Lviv: Naukove tovarystvo imeni T. Shevchenka u Lvovi. Str., 285. [in Ukrainian].